Írta: Andrásfalvy Bertalan
2016. február 17. szerda, 17:02 - Módosítás: 2016. február 19. péntek, 15:11

Györffy István közművelődési eszméi

A 20. század két legnagyobb és legismertebb magyar néprajz tudósa, Kodály Zoltán és Györffy István nevének tiszteletét nem annyira szaktudományos eredményeinek köszönheti, hanem annak, hogy kutatói munkájuktól elválaszthatatlanul népünk közművelődésének szentelték életüket. Az útkereső, gondolkodó fiatalok már ötven évvel ezelőtt felismerték, hogy ők a nemzeti önismeret és a nemzeti (vagy nemzetté) nevelés felelősségével megáldott és gyötrődő hazafiak, Kölcsey Ferenc és Széchenyi István utódai.

Györffy István - minden történeti érdeklődésével együtt -, jelenkutató volt. A valóság teljessége érdekelte. Így került szembe nemcsak a parasztság eltűnőben lévő hagyományvilágával, hanem a középosztály műveltségének hiányaival is. *„Azért, amit a néptől kapott, adni is akart valamit. A nép múltjánál egyre többet foglalkoztatta elméjét és szívét is a nép jövője.”* – írta róla Illyés Gyula, s ugyanezt mondhatta volna Kodály Zoltánról is. Györffy István középosztálynak nevezi a népi, szájhagyományos műveltségből már kiszakadt, az európai műveltségben iskolázott nemzetrészt, az értelmiségitől a tisztviselőig, a kisiparostól a munkásig; a nemzet egyharmadát. A műveltség nem annyira az ismereteket, hanem az életet irányító magatartást jelenti a legszélesebb értelemben, a mindennapi cselekvést, a testi és szellemi igények kielégítését. Így tudta Györffy István a magyar művelődéstörténetben először összefoglalni és meghatározni egy nemzet fennmaradásához és önállóságához szükséges gyakorlati és tényleges művelődéspolitikai lépéseket, a társadalmi rétegek közt kialakult műveltségbeli ellentmondások feloldására, az elhatalmasodott kölcsönös meg nem értés és közömbösség leküzdésére, a nemzeti és népi kultúra egységének megteremtésére és megerősítésére.

Györffy István közművelődési eszméit, javaslatait már az 1920-as évek elején elkezdi megfogalmazni. Csaknem ötven évvel ezelőtt megjelent nevezetes, elhallgatott vagy vitatott röpiratában, *A néphagyomány és a nemzeti művelődés*ben csaknem valamennyit összefoglalta. Ma röviden visszatekinthetünk arra, hogy e közművelődési javaslatokból mi valósult meg és milyen formában, és mi maradt azóta is csak óhaj, terv, beteljesítetlen

követelés, mennyire időszerűek maradtak ma is. A számbavétellel párhuzamosan láthatjuk, hogy ezek az eszmék milyen tudományos eredményeken és elveken nyugszanak, milyen korabeli európai irányzatokkal rokoníthatók. Ezúttal le kell mondanunk azok munkásságának ismertetéséről, akiket hasonló célkitűzések vezéreltek, barátai, munkatársai vagy tanítványai voltak: Balla Péter, Bálint Sándor, Domokos Pál Péter, Kodály Zoltán, Kós Károly, Molnár István, Morvay Péter, Muharay Elemér, Paulinyi Béla, Tüdős Klára és még sokan mások. A közművelődésnek –az ő szavaival-, a nemzeti művelődésnek az alapja a néphagyomány. A néphagyomány tudománya a néprajz, ennek a tudománynak volt a tudósa, egyetemi tanára a budapesti egyetemen. Először tehát arról szólok, hogy mi volt Györffy István kutatási módszere, mi volt a véleménye a néprajzról és kora magyar néprajztudományáról.

„Nem volt tudományos elméletek embere. Az elméletekről azt tartotta, csak jönnek és elmúlnak, de az adatok mindig érvényben maradnak." – idézi szavait K. Kovács László visszaemlékezésében. Az adat Györffy Istvánnál sokkal több, mint aminek ma az adatot tartjuk. Az adat nála jelenség, a tárgy sokoldalú, történeti és belülről való látása, életének, szerepének feltárása. Ez a teljességre törekvő, komplex látásmód később egy időre természetessé lett tudományunkban, de aztán ismét széttöredezett, és úrrá lett a vizsgálódásban egy-egy tárgy vagy jelenségcsoport környezetéből kiragadott kutatása, típusainak és földrajzi elterjedésének nyomozása. Elhalványodott és csak napjainkban kezd újra jelentkezni az az igény, ami megfelelt Györffy István szándékának, hogy a magyar népi kultúrát néprajzi csoportokként mutassa be egy nagyobb összegező munkában. *„A magyar etnoszt tehát társadalmi, történeti, táji részmegnyilvánulásaiban kísérelte megragadni a kultúra formáin keresztül. Kár, hogy az elgondolás egyéb okok és korai halála miatt nem került kivitelre, de a megmaradt részletek elgondolkoztatók"*
– írja róla tanítványa, Tálasi István. Ez az igény európai igényű ebben az időben és később is. Egyrészről a népi, nemzeti jelleg megragadása romantikus, spekulatív herderi és wundti kísérletek után, elevenen élő igény a 20. században is, de most már reálisabb adatokra támaszkodva és a történetiség figyelembevételével, másrészről az, hogy ez a jelleg csak a nemzeti kultúra egyes, elevenen élő, önálló arculattal rendelkező részeiben ragadható meg, vagyis néprajzi csoportonként. Györffy István nem másoktól tanulja ezt a megközelítési módot,

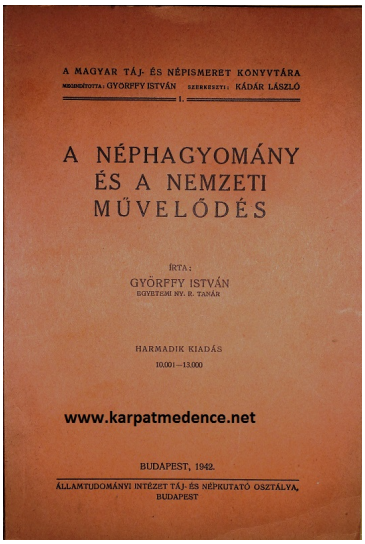
hiszen tudjuk, hogy tudományos pályája eleve a kis részek tejességre törekvő megértésének igényével indult (A Fekete-Körös völgyi magyarság). A Györffy István szemléletével oly sok vonásban rokon Richard Weis kötete csak 1946-ben jelent meg Svájc néprajzáról, és a finnek is csak az 1960-as években fogalmazták meg néprajzi vizsgálatokra alapozott kultúrpolitikai jelszavukat: Finnország jövője tartományainak sokszínű önállóságában van, hogy aztán e nyomdokon továbbhaladva kimondják azt is, hogy Európa és az emberiség jövője is attól függ, mennyire tudják megtartani önállóságukat, önálló műveltségüket a részek, a kisnépek, népcsoportok, nemzetiségek és tájak. Richard Weis és Kustaa Vilkuna bizonyítják, hogy Györffy István korszerű európai eszméket vallott, mert hazánk is Európa elidegeníthetetlen része, eredményeivel és hiányosságaival együtt. Ez a partikularizmusnak nevezhető irány, mely a részek kulturális, politikai és gazdasági önállóságát, érdekképviseletét hangsúlyozza a totális állam egységesítő, gyökértelenítő veszélyével szemben – a második világháború fenyegető közeledésekor. Ha a valóság ennyire más és más tájanként, néprajzi csoportonként, ha az összefüggések csak szűkebb határok közt tárhatók fel tudományosan – ebből következik, hogy amikor a néphagyományt a nemzeti művelődés részévé akarja tenni, akkor mindenhol a helybéli hagyományokat kell tudatosan kutatni, elvenné tenni és beépíteni a helyi iskolai oktatásba és közművelődésbe. A néprajzi tudományos felismerések így csapnak át szervesen Györffy Istvánnál a kultúrpolitikai feladatok megfogalmazásába, a közművelődési programba.

A néprajzi szakemberekről azt írja: *„… kevés van, azok is tudományukba elmerülve dolgoznak, a gyakorlati élettel nem törődnek, így aztán a hozzá nem értők, a jobbik esetben egyoldalú műkedvelők bukkannak fel mindenütt, ahol szakemberekre volna szükség, s ezek mondanak véleményt, adnak tanácsot a szakemberek helyett… évek telnek el, míg minket, szakembereket valaki –akár a közoktatási minisztérium is-, megkérdezne…”*
A Néprajzi Múzeumból
„az újabb szakképzett etnográfus nemzedék nagyrészt a múzeumon kívül rekedt, gyűjtési munkaterve ma sincs. A magyar nemzeti megújhodás (ti. a közművelődésben) jóformán semmi jelentőséggel nem bír. Pár év múlva még a kutatók is elmaradoztak a múzeumoktól. A vidéki múzeumok semmiféle tudományos kapcsolatban nincsenek egymással, sem a budapesti Néprajzi Múzeummal.”

Ezért követeli a Múzeumi Tisztképző Intézet felállítását, mely a gyakorlati képzést a Néprajzi Múzeumhoz kapcsolná, a vidéki múzeumokban dolgozókat pedig minden évben más és más helyen, tudományos konferenciákon gyűjtenék össze évi programjuk megbeszélésére és tudományos előadások meghallgatására, végül közös tanulmányi úttal zárnák megbeszélésüket.

Gyakorlati javaslatai közül kiemelem a magyar népköltési gyűjtés és gyűjtemények kiadásának szorgalmazását és szervezését, a múzeumi anyagok lefényképezését, a paraszti tudás minden területének és a paraszti írásbeliség kutatásának sürgetését. Például állítja azt a munkát, melyet közvetlen szomszédaink folytatnak ezen a téren, a magyarországinál többszörösen nagyobb kutatógárdával és apparátussal. Tudományszakunk képviselői jól tudják, mi maradt a mindezekből a követelésekből ma is időszerű, és hadd utaljak az eredményekre: A Múzeumi Tisztképző Intézetnek megfelelő volt a muzeológiai szak az 1950-es években, s ma, ha a tanári karral összekötve is, van szakképzés Budapesten és Debrecenben. A Néprajzi Múzeum többször is tett kísérletet a vidékiek összefogott továbbképzésére a javasolt formában is. A gyűjtemények lefényképezése, hogy az anyag kölcsönösen kutatható lehessen (a vidéki Budapesten, a budapesti vidéken), csak kis részben valósult meg, nagyobb részben terv maradt. A népköltés, vagyis szélesebben a szellemi néprajz kutatásának elősegítésére alakult meg az Akadémia keretében a Néprajzi Kutató Csoport, mely a gyűjtemények kiadására különféle lehetőségeket talált. E munkánkban az arányok – szomszédainkkal összevetve – nem sokat változtak.

A néprajz szerepéről a közművelődésben: *„A magyar nemzeti nevelés ne merüljön ki az iskolában a nyelv, a történelem, irodalom és földrajz tanulással, hanem a magyar néphagyományoknak legalább akkora szerepet szánjunk, mint a háromnak együttvéve.”*
A helyi hagyomány legyen az az alap, amire az elemi oktatás ráépül. Minél jobban be tudja kapcsolni az iskolai műveltséget a néphagyomány műveltségébe, annál maradandóbb lesz az iskolai műveltség a nép körében – idézi Bálint Sándor gondolatait Györffy István. Ezért kell

tanítani néprajzot a középiskolában, a tanár- és tanítóképzőkben és ipari szakiskolákban is. Az egyetemen nemcsak külön szaktantárgyként, hanem általános szemléletet adó oktatásban, mert a népet ismerni kell a vezetőknek is; a jogászoknak, a leendő jegyzőknek és tisztviselőknek, a lelkészeknek és katonatiszteknek egyaránt. A művészeknek pedig ismerniök kell a népművészetet, az építésznek a népi építészetet, az iparművészeknek a népi kismesterségeket, a hímző és szövőművészet hagyományait stb. – Ezekből a javaslatokból is valósult meg néhány. A néprajznak négy tanszéke létesült: kettő a fővárosban, egy-egy Debrecenben és Szegeden. A néprajz általános szemléletet adó tantárgy sehol sem lett a felsőoktatásban. 1949-50-től a magyar irodalom szakos hallgatóknak kötelező volt népköltési órákat hallgatni két féléven keresztül Budapesten. Hasonló volt ez Szegeden és Debrecenben, az új pécsi egyetemen nem tartják szükségesnek. Itt viszont része lett már csaknem egy évtizede a népművelői szakképzésben a főiskolai karon, s most kezd megvalósulni az, hogy segédtudományként a történészek is hallgatják. A Budapesti Műszaki Egyetemen évtizedek óta tanszéke van a népi építészetnek, az Iparművészeti Főiskolán pedig népművészeti oktatás folyik. A többi egyetemen és főiskolán a néprajz szakkörökben művelhető tudomány. Több középiskolában is működik ilyen szakkör, egy helyen kísérletképpen van néprajz a tanrendben, és egy pécsi gimnáziumban népi díszítőművészeti szakkörvezetői bizonyítványt is lehet érettségivel szerezni. Az általános iskolákban is működnek néprajzi-honismereti szakkörök. A kísérleti, úgynevezett képességfejlesztő általános iskolai oktatásban komoly szerepet kapott a néphagyományok ismerete és felhasználása.

„A magyar nyelvhagyományok összegyűjtésére, feldolgozására és kiadására, az élő magyar nyelv tanulmányozására és művelésére önálló Magyar Nyelvtudományi Intézetet kell létesítenünk” – írta Györffy István. Ennek az intézetnek fontos feladata lenne a helynevek gyűjtése. – Az intézet áll, és sorban adja ki vagy gondozza megyék helynévtárát.

„A magyar népdalt a maga sajátos népi előadásmódjában már az óvodától fogva kellene tanítanunk. Az elemi iskolában nem is kellene mást tanítani, csak népdalt, mégpedig a

környéken, lehetőleg fonográffal, szakemberek által gyűjtött anyagot. Helytelenítjük azt az eljárást, hogy népdalokat operaénekesekkel énekeltetnek gramofonba és ezeket a lemezeket viszik ki a nép közé tanítás céljából. Az operaénekesek nemzetközi énekiskolája egészen megmásítja a népi előadásmódot… Szükséges volna úgy a Tudományegyetemen, mint a Zeneművészeti Főiskolán külön tanszéket szervezni a magyar népzenének… [és azt] a zenetanárképzés alapjává kell tennünk… A tanító-… és óvónőképző intézetek növendékei a magyar paraszt- és népies műzenében alapos kiképzést kapnának… [hogy] tananyagukat is állomáshelyük népzenei anyagából gyűjtenék össze… Feladatuk volna állomáshelyük népi zeneszerzámait is összegyűjteni, s azokon való játszást növendékeiknek a helyi hagyományoknak megfelelően tanítani." Györffy eszméi megegyeznek Kodályéval, de azon túl is haladnak. Napjaink Györffyt igazolták: a magyar ifjúságot a népzene eredeti előadási stílusa vezette vissza népzenéhez és nem a feldolgozások. Gondoljunk itt az új népzenei hullámra és a táncházakra. Népzenei tanszék volt a Zeneművészeti Főiskolán Kodály Zoltán életében, ma nincs. Vannak zenei általános iskolák, de egyáltalán nincs zenei (művészeti) képzés a szakmunkásképző intézetekben és minimális a gimnáziumokban. A népi hangszeres muzsika oktatása néhány helyen már betört a magyar zeneiskolákba és nyári néptánc- és zenei táborokba.

„A magyar tánc főjellegzetessége az egyéniség… a Gyöngyös Bokréta a színpadon ütemes tornagyakorlattá nyomorította… Itt is ugyanaz a teendőnk, mint más néphagyománynál. A jól felkészült szakembereknek… zenés színes filmre kell venniök az összes táncot, amit még az öregek tudnak… Ha a tánc- és zenefolklorista szakemberek megállapították, hogy melyek az ősi, jellegzetes magyar táncok, akkor az iskolák útján hangosfilmen minden vidéknek visszaadjuk a maga táncait… csak úgy menthetünk meg minden népi értéket, ha a középosztály átveszi, átéli és felülről adja le a népnek." Látnoki módon sejtette meg napjaink tudományos eredményekre támaszkodó néptáncmozgalmát, amely ebben a tekintetben szinte egyedülálló Európában. A középosztály – a tanult, felkészült, tudatos ember; a művészi értékre a szaktudomány vigyáz. Javasolta a néptánc kötelező oktatását a katonaságnál és a Testnevelés Főiskolán. Kodály Zoltán is ezt vallotta a magyar néptáncról:
„Egyetlen helyes testnevelés: engedjük, hogy a lélek (a zene) formálja a teste engedelmes eszközévé. Engedjük, hogy a magyar lélek a maga képére és hasonlatosságára formálja a … testet és annak mozgását."
Az általános művészi testnevelés a fontos, nem olimpiai bajnokok szelekciója. Ugyanezt az utat javasolta Györffy István a díszítőművészeti hagyományok hiteles felhasználására: a néprajztudomány szigorú ellenőrzését, ahogy ezt a néptáncoktatásnál és díszítőművészeti szakkörvezetők képzésénél a Népművelési Intézet és a megyék megoldani igyekeznek. A néphagyományban testet öltött tapasztalat megőrzésére javasolta ősi állatfajtáink megmentését. Nemzeti parkjainkban kialakított törzsnyájak ma már génbanknak is számítanak. Gyűjtik a szőlő- és gyümölcs tájfajtákat is.

Úgy akarta műveltté tenni népünk fiait, hogy azok tanulmányaik alatt se szakadjanak el szűkebb hazájuktól és megérlelődjön bennük ez iránti felelősségtudatuk a tájilag szervezett

kollégiumokban. Eszméi fölött nem járt el az idő, inkább megérlelte azokat. Időszerűek megvalósulásukban és követésükben egyaránt.

Forrás:

A magyar nyelv és kultúra a Duna völgyében II. Kapcsolatok és kölcsönhatások a 19-20. század fordulóján. (A II. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson - Bécs, 1986. szeptember 1-5. - elhangzott előadások)

Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság kiadása. Budapest- Wien, 1991. 835–839.